

Наталія Шульжук

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ:**

**ПРАКТИЧНИЙ КУРС ТА ЗАВДАННЯ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Навчально-методичний посібник
для магістрантів філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів

Рівне
2018

*Рекомендовано до друку
на засіданні кафедри стилістики та культури мови РДГУ
(протокол № 2 від 21 лютого 2018 року).*

Рецензенти:

Плющ Марія Яківна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Дроздова Ірина Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства Харківської державної академії дизайну і мистецтв;

Омельчук Сергій Аркадійович, доктор педагогічних наук, професор кафедри слов'янських мов та методик їх викладання, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету.

Шульжук Н. В.

Ш 95

Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах: практичний курс та завдання для самостійної роботи : навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей ВНЗ / Н. В. Шульжук. – Рівне, 2018. – 104 с.

У навчально-методичному посібнику запропонована практична частина до дисципліни «Методика викладання української мови у ВНЗ», передбаченої навчальними планами підготовки філологів у вищих навчальних педагогічних закладах. У посібнику подані завдання та ґрунтовні методичні рекомендації до практичних і лабораторних занять, а також для самостійної роботи студентів, передбаченої кредитно-модульною системою організації навчання у ВНЗ.

Якщо «Сучасна українська літературна мова», як провідна дисципліна лінгвістичного циклу на філологічному факультеті, покликана дати студентам основи знань з усіх рівнів мовної системи та виробити науковий лінгвістичний світогляд, то професійно-орієнтований характер мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ забезпечує навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)», у межах якої майбутні фахівці здобувають теоретичні знання про фахове спілкування, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, основні мовні норми професійного спілкування. Оскільки мета й обсяг вивченого матеріалу з української мови для студентів філологічних спеціальностей та студентів-нефілологів різний, то, очевидно, що відрізнятиметься й методика опрацювання мовних одиниць під час вивчення «Сучасної української літературної мови» та у курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Це зумовило структуру посібника: він складається з двох розділів – «Методика викладання української мови на філологічних факультетах ВНЗ» та «Методика викладання української мови за професійним спрямуванням».

Цей посібник орієнтований не лише на потреби магістрантів філологічних спеціальностей вищих навчальних педагогічних закладів під час вивчення дисципліни «Методика викладання української мови у ВНЗ» та виконання програми асистентської практики, матеріал, вміщений в ньому, буде корисним і для молодих викладачів-філологів.

**УДК 811.161.2 (075.8)
ББК 811**

ЗМІСТ

Передмова	5
Модуль 1. Методика викладання української мови у ВНЗ як галузь лінгводидактики	
<i>Змістовий модуль 1. Методика викладання української мови у вищій школі у світлі ре- формування мовної освіти</i>	6
Практичне заняття 1. Ефективні методи і прийоми викладання української мови у вищій школі в умовах компетентнісного навчання	6
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	13
Лабораторне заняття 1. Традиційні та новітні методи продуктивного навчання української мови у ВНЗ	15
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	20
<i>Змістовий модуль 2. Дидактичні засади викладання дисциплін лінгвістичного циклу</i>	21
Практичне заняття 2 – 3. Методика проведення лекційних, практичних та лабораторних занять з дисциплін лінгвістичного циклу в умовах кредитно-модульної системи організа- ції навчального процесу у ВНЗ	21
<i>Завдання до практичного заняття 2</i>	22
<i>Завдання до практичного заняття 3</i>	24
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	32
Лабораторне заняття 2. Комунікативно-прагматичні основи навчання української мови у ВНЗ	36
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	48
РОЗДІЛ 2. Методика викладання української мови за професійним спрямуванням	54
Модуль 1. Методика викладання української мови за професійним спрямуванням як галузь лінгводидактики	
<i>Змістовий модуль 1. «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у контексті кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВНЗ та реформ мовної освіти</i>	54
Практичне заняття 1 – 2. Зміст і побудова курсу «Українська мова (за професійним спря- муванням)» у вищій школі	54
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	60
Практичне заняття 3. Навчальний текст як основна форма організації мовлення викладача- словесника	62
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	65
Лабораторне заняття 1. Аналіз програм, підручників та навчально-методичних посібників з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»	69
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	72
Лабораторне заняття 2. Модель курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)»	72
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	74
<i>Змістовий модуль 2. Формування професійної комунікативної компетенції студентів- нефілологів у різних видах мовленнєвої діяльності</i>	75

Практичне заняття 4. Формування професійного мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ	78
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	79
Практичне заняття 5. Методика оцінювання знань, умінь і навичок студентів з української мови у вищій школі	81
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	86
Лабораторне заняття 3. Технологія управління навчально-творчою діяльністю магістрів-філологів. Тренінг креативних якостей	88
<i>Завдання для самостійного виконання</i>	95
Завдання для підсумкового модульного контролю	
Тест I	97
Тест II	100

ПЕРЕДМОВА

Поняття компетентності фахівця стало новим орієнтиром сучасної освіти. Компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування в студентів здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання у різних ситуаціях. Заміна ж лінгвоцентричної концепції мовної освіти антропоцентричною, згідно з якою в центрі уваги постає людина з властивими їй потребами, зумовила необхідність формування комунікативно-прагматичних здібностей студентів як основи їх професійної комунікативної компетентності. Означений напрям повною мірою стосується і фахової підготовки майбутніх викладачів-філологів, що зумовлює пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу, який ґрунтується як на розробленні нових підходів до навчання мови, так і розширенні можливостей традиційних форм і методів роботи.

Якісне зростання рівня розвитку професійних здібностей освітянина можливе за умови наявності відповідної методичної освіти. Саме тому курс «Методика викладання української мови у вищій школі» в системі навчальних дисциплін педагогічного університету посідає одне з провідних місць у професійній підготовці майбутніх викладачів української мови та покликаний забезпечити не тільки високий рівень професійних знань і вмінь, а й сформувати творчу особистість, здатну до самовдосконалення і самоосвіти. Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння певної системи загальних і професійних знань, а також оволодіння основними способами розв'язання професійних завдань, тобто опанування фахівцем наукового дискурсу професії. Якщо курсу «Методика викладання української мови у ВНЗ» передуватиме вивчення дисципліни «Сучасна українська літературна мова», завдання якої полягає в тому, щоб дати студентам основи знань з усіх рівнів мовної системи, виробити науковий лінгвістичний світогляд та навички здійснювати самостійну дослідницьку роботу, то професійно-орієнтований характер мовлення студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ забезпечує навчальна дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)», у межах якої майбутні фахівці здобувають теоретичні знання про фахове спілкування, його роль у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, основні мовні норми професійного спілкування, формують стійкі мовленнєві компетентності.

Оскільки мета й обсяг вивчуваного матеріалу з української мови для студентів філологічних спеціальностей та студентів-нефілологів різний, то, очевидно, що відрізнятиметься і методика опрацювання мовних одиниць під час вивчення провідного на філологічному факультеті лінгвістичного курсу («Сучасна українська літературна мова») та у курсі суспільно-гуманітарного блоку навчальних планів усіх спеціальностей вишів України – «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Тому в посібнику запропоновані практичні й лабораторні завдання, а також завдання для самостійної роботи студентів як з дисципліни «Методика викладання української мови у ВНЗ», так і «Методики викладання української мови за професійним спрямуванням». Посібник містить матеріали до практичних та лабораторних занять, які супроводжуються ґрунтовними методичними коментарями, списком літератури для опрацювання, переліком компетенцій, які заплановано сформувати під час заняття, питаннями й завданнями для самоконтролю та завданнями для самостійного виконання, передбаченими кредитно-модульною системою організації навчального процесу.

РОЗДІЛ 1

Методика викладання української мови у ВНЗ на філологічних факультетах

МОДУЛЬ 1

Методика викладання української мови у ВНЗ як галузь лінгводидактики

Змістовий модуль 1

Методика викладання української мови у вищій школі у світлі реформування мовної освіти

Практичне заняття № 1

Тема: Ефективні методи і прийоми викладання української мови у вищій школі в умовах компетентнісного навчання

Контрольні питання:

1. Загальнодидактичні та власне методичні принципи навчання.
2. Поєднання лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного та культурологічного принципів у навчально-виховному процесі – запорука результативного та ефективного навчання мови.
3. Традиційні та новітні методи і прийоми опрацювання мовних одиниць у ВНЗ в умовах кредитно-модульної системи організації навчання.
4. Дискурсивна компетенція філолога як показник його професіоналізму.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи / А. М. Алексюк. – К., 1998.
2. Баранник Н. Засоби розвитку творчої самостійності майбутніх вчителів-словесників / Н. Баранник // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 8. – С. 47–51.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
4. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Л. Р. Безугла, Є. В. Бондаренко / Під загальн. ред. І. С. Шевченко : Монографія. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 47–52.
6. Бобохуджаев Ш. И. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования / Ш. И. Бобохуджаев, З. Ю. Юлдашев. – Ташкент, 2006. – 149 с.
7. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання / О. П. Буйницька. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2010. – 180 с.
8. Василенко М. Специфіка професійно-комунікативних умінь майбутніх фахівців з мови / М. Василенко // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 2. – С. 42–46.
9. Голуб Н. Інтерактивні методи у навчанні риторики майбутніх вчителів / Н. Голуб // Українська мова та література в школі. – 2009. – № 2. – С. 36–44.
10. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 8. – С. 15–19.
11. Голуб Н. Моделювання як метод навчання у вищій школі / Н. Голуб // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – № 5. – С. 66–72.
12. Горіна Ж. Д. Дискурсивний аналіз тексту : методичні рекомендації до навчальної програми за вимогами кредитно-модульної системи / Ж. Д. Горіна, О. А. Кучерява. – Одеса, 2007. – 39 с.
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
14. Загнітко А. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум: науково-навчальний посібник / А. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 289 с.
15. Златів Л. М. Формування комунікативних умінь і навичок у студентів філологічних факультетів / Л. М. Златів // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 4. – С. 57–59.

16. Інноваційні технології викладання української мови і літератури в школі і ВНЗ : проблеми та пошуки. – Житомир : Полісся, 2004. – 212 с.
17. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.П.Н., 2002. – 136 с.
18. Колегаева И. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. Колегаева. – Одеса, 1991.
19. Кулакова Г. Проблеми підручника для вищої школи / Г. Кулакова // Освіта України. – 2001. – № 53.
20. Куликова З. М. Сучасні інноваційні технології у системі підготовки спеціаліста у Запорізькому державному університеті / З. М. Куликова, Т. М. Пересипкіна // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. – Вип. 34. – С. 200–207.
21. Куцевол О. Тренінг креативних якостей учителя-словесника / О. Куцевол // Дивослово. – 2008. – № 3. – С. 18–22.
22. Кучерява О. А. Дискурсивна компетенція як складова фахової підготовки майбутніх словесників / О. А. Кучерява // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Випуск XXXVIII (38). – С. 288–292.
23. Кучерява О. А. Дискурсивний аналіз у вищій школі / О. А. Кучерява // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: Материалы II Международной научной конференции (Днепропетровск, 14–15 апреля 2005) / Упор. Т. С. Пристайко. – Днепропетровск : Пороги, 2005. – С. 233–236.
24. Кучерява О. Місце дискурсивних умінь у забезпеченні комунікативно-діяльнісного навчання рідної мови / О. Кучерява // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2004. – Вип. 34. – Ч. 2. – С. 461–465.
25. Кучерява О. А. Формування дискурсивної компетенції студентів філологічних факультетів ВНЗ : автореф. дис. ... канд. пед. наук / О. А. Кучерява. – К., 2008. – 21 с.
26. Любашенко О. Методи актуалізації мотиваційного ресурсу студентів у лінгводидактиці (на засадах когнітивного підходу) / О. Любашенко // Нові технології навчання. – К. : НМ ЦВО, 2005. – Вип.40. – С. 146–155.
27. Мегем Є. Спільна творча діяльність викладачів і студентів – основа проектно-технологічної підготовки / Є. Мегем // Вища освіта України. – 2005. – С. 246–345.
28. Методика ігрових занять: навч. посіб. / П. М. Олійник, Р. Р. Балан, О. Ф. Вербило та ін.; За ред. П. М. Олійника. – К. : Вища школа, 1992. – 213 с.
29. Остапенко Н. Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 4. – С. 55–58.
30. Попова О. Ділова гра у роботі над мовленнєвою культурою студентів (до проблеми інтеграції курсів) / О. Попова // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 4. – С. 50–52.
31. Потапенко О. І. Лінгводидактика : навч. посіб. для студ. філолог. спец-й ВНЗ / О. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. І. Товкайло, Т. В. Чубань. – К. : Міленіум, 2005. – 401 с.
32. П'ятакова Г. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П'ятакова, Н. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.
33. Руденко В. Роль інтерактивних технологій навчання у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх філологів / В. Руденко // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 3. – С. 40–43.
34. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
35. Серажим К. Дискурс як соціальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія / К. Серажим; за ред. В. Різуна / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 392 с.
36. Симоненко Т. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів / Т. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 7. – С. 40–43.
37. Симоненко Т. Лінгводидактичні засади формування професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 38–41.
38. Симоненко Т. Реалізація у ВНЗ основних принципів навчання // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 8. – С. 53–55.
39. Скарнь О. І. Модернізація форм і методів навчання студентів у контексті кредитно-модульної системи / О. І. Скарнь // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 33–45.
40. Стецюк Н. Інтегроване заняття-долідження як перспектива творчого розвитку студентів / Н. Стецюк // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 4. – С. 39–43.

41. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
42. Щербань П. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посіб. / П. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.

Студенти повинні знати:

- визначення тихих понять, як «компетенція», «компетентність», «текст», «дискурс», «дискурсивна компетенція», «метод», «прийом»;
- рівні сформованості дискурсивної компетенції;
- етапи формування дискурсивної компетенції.

Студенти повинні вміти:

- обирати методи і прийоми відповідно до теми, мети, форми організації навчальної діяльності та програми навчальної дисципліни;
- формувати дискурсивні вміння (виділяти лінгвістичні й екстралінгвістичні параметри дискурсу, встановлювати й усвідомлювати взаємозв'язок мовних засобів з екстралінгвістичними аспектами комунікації; обирати тип дискурсу);
- розпізнавати і вживати ключові маркери різних типів дискурсів; сприймати і будувати цілісні дискурси з урахуванням екстралінгвістичних параметрів ситуації та особливостей їх семантико-прагматичної і граматичної організації);
- укладати систему вправ і завдань, у процесі виконання яких формуються дискурсивні вміння.

Завдання

Завдання 1. *Ознайомтеся з поданими нижче матеріалами. У межах якої лінгвістичної дисципліни студенти-філологи вивчають запропоновану тему? У якому семестрі? Ознайомившись зі змістом цієї навчальної дисципліни, таблицями, які допомагають студентам узагальнити й систематизувати знання, необхідні на цьому практичному занятті, та проаналізувавши запитання і завдання для самоконтролю, укладіть систему вправ і завдань до нього, доберіть список відповідної літератури. Прокоментуйте завдання, які запропоновані у плані практичного заняття. Замініть ті, які ви вважаєте недоцільними, власними завданнями. Укладіть методичні рекомендації до практичного заняття. При потребі заповніть пропуски, що містять подані матеріали.*

Практичне заняття № 3

Тема: *Правила вживання знака м'якшення. Речення з однорідними членами*

План

1. Правила вживання знака м'якшення.
2. Розділові знаки у реченнях з однорідними членами речення.
3. Розділові знаки у реченнях з однорідними і неоднорідними означеннями.
4. Розділові знаки в реченні з узагальнювальними словами до однорідних членів.

Мета заняття:

- поглибити знань студентів про правила вживання знака м'якшення;
- закріпити знань про просте ускладнене речення, зокрема про однорідні члени речення та розділові знаки при них;
- удосконалити орфографічні й пунктуаційні навички, необхідні для правильного написання слів та речень;

Студенти повинні знати:

- правила вживання знака м'якшення та розділових знаків у реченнях з однорідними членами;
- ознаки, характерні для однорідних членів речення;
- основні граматичні засоби вираження однорідності;
- однорідні та неоднорідні означення, їх ознаки;
- розділові знаки в реченнях з узагальнювальними словами при однорідних членах речення;

Студенти повинні вміти:

- правильно писати слова із знаком м'якшення та без нього;
- наводити приклади слів із знаком м'якшення;
- правильно ставити розділові знаки в реченнях з однорідними членами та наводити приклади таких речень;

Рекомендована література

Основна література

Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні, Ін-т укр. мови. – 4-те вид. – К. : Наук. думка, 2004. – С. 17–19; 129–132; 142; 144; 146.

Українська пунктуація: методич. посібник / За ред. С. В. Шевчук. – К. : УДПУ, 1994. – С. 10–20.

Додаткова література

Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 896 с.

Чак Є. Складні випадки правопису та слововживання / Є. Чак. – К. : А.С.К., 1998. – С. 50–51.

Шевчук С. В. Українська мова: збірник диктантів: навч. посібник. – К. : Вища школа, 2002. – С. 23–25; 107–113.

Завдання для аудиторного виконання

Завдання 1. *Перепишіть речення, поставивши, де потрібно, замість крапок знак м'якшення; поясніть його вживання.*

1. Набіл...ше ус...ого славит...ся і шануєт...ся поміж люд...ми той народ, у якого його мова широко розвинута і збагачена творами всякого пис...мен...ства (П. Мирний). 2. Відомо було досі, що вкраїн...с...ка мова своєю доброзвучніс...тю (милозвучніс...тю) займає одно з перших міс...ц... між усіма європейс...кими мовами (В. Самійленко). 3. Навіт... квітка квітує для того, щоб залишити піс...ля себе насін...ня, щоб знову відтворити свій квіт у майбутн...ому (О. Гончар). 4. Гіпотези про найдавніші, дописемні періоди існував...ня україн...с...кої мови особливо активізуют...ся у зв'язку з тим, що на території сучасної України визначають... прабат...ківщину індоєвропейців, виявляють... шляхи їхн...ого розселен...ня (С. Єрмоленко).

Завдання 2. *Прочитайте вірш. Поясніть випадки вживання / невживання знака м'якшення.*

Мова

Як парость виноградної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно Політь бур'ян. Чистіше від сльози Вона хай буде. Вірно і слухняно Нехай вона щоразу служить вам, Хоча й живе своїм живим життям. Прислухайтесь, як океан співає – Народ говорить, і любов, і гнів У тому гомоні морським. Немає	Мудріших, ніж народ, учителів; У нього кожне слово – це перлина, Це праця, це натхнення, це людина. Не бійтесь заглядати у словник: Це пишний яр, а не сумне провалля; Збирайте, як розумний садівник, Достиглий овоч у Грінченка й Даля. Не майте гніву до моїх порад І не лінуйтесь доглядать свій сад (М. Рильський).
---	---

Завдання 3. *Перекладіть слова українською мовою. Українські відповідники перевірте за словником.*

Украинский, молдавский, казакский, ходять, рижский, Харьков, идешь, любовь, меньший, календарь, пражский, режьте, теперь, ночь, нянчить.

Завдання 4. *Перепишіть речення, поставте, де потрібно, розділові знаки.*

1. Летить лугами берегами та нетрями Та глибокими ярами Та широкими степами Та байраками.
2. Тече вода в синє море Та не витікає. 3. По діброві вітер виє Гуляє по полю Край дороги гне тополлю До самого долу. 4. Та не чули вже тих речей Ні батько ні мати... 5. Попідтинню сіромаха І днює й ночує. 6. Синє море звірюкою То стогне то виє Дніпра гирло затопило. 7. Не шукайте не питайте Того що немає І на небі а не тільки На чужому полі. В своїй хаті своя й правда І сила і воля. 8. Гори мої високі, не так і високі як хороші блакитні здалека (3 творів Т. Шевченка).

Завдання для домашнього виконання

Завдання 1. *Визначте, за якою правописною нормою подані слова об'єднані у групи. Знайдіть слова, в яких допущено помилки.*

1. Ляльчин, жіньчин, няньчин, Галчин, доньчин.
2. Волзький, людський, ковзкий, український, донецький.
3. Нежить, мазь, місяць, пізне, просьба.
4. Інший, менший, кінчик, бриньчати, Гринчишин.

5. Баский, боязкий, тьмянний, різкий, плоский.

Завдання 2. Випишіть із творів української художньої літератури речення відповідно до поданих графічних моделей. Обґрунтуйте вживання розділових знаків у реченнях з однорідними членами.

1. О і О, О і О, О і О.	6. чи то О, чи то О.
2. О, та (але) О.	7. не тільки О, а й О.
3. Δ, а саме: О, О, О.	8. Δ: О, О, О –
4. і О, і О, і О.	9. О та (і) О.
5. О та О, О та О – Δ.	10. чи О, чи О.

Завдання 3. Складіть речення, використовуючи подані словосполучення як узагальнювальні слова.

Українські мовознавці. Види письма. Стили мовлення. Відомі байкарі. Мої улюблені поети. Українські народні пісні. Дитячі письменники. Найвідоміші українські заповідники.

Завдання 4. Поширте подані речення.

I. Однорідними означеннями.

1. Наближалася ... осінь. 2. Опало на землю ... листя. 3. Галявина була застелена ... килимом. 4. Квітували ... тюльпани. 5. Весна прийшла

II. Неоднорідними означеннями.

1. У лісі ростуть ... дуби. 2. Сади укрились ... цвітом. 3. На площі побудували ... споруди. 4. ... чоловік стояв на зупинці. 5. Настала ... ніч.

Завдання 5. Запишіть поданий текст орфографічно та пунктуаційно правильно, поставивши, де потрібно, знак м'якшення та розділові знаки між однорідними членами речення.

Минають... роки сторіччя відходять... у небуття покоління людей змінюють...ся звичаї вірування погляди а великі мистец...кі надбання залишають...ся надовго переживають... своїх творців по-новому розмовляють... з кожним новим століттям. Змал...овані в них картини життя давно відійшли в минуле але думи й помисли їх авторів завжди звернені до майбутн...ого завжди чарують... і надихають... нові покоління. До таких скарбів світового значення належит... і творчіст... великого поета України Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко залишив глибокий слід в україн...с...кій кул...турі як талановитий поет і прозаїк драматург і художник. Усе життя його було підпорядковане високій меті визволенню народу від соціал...ного і націонал...ного гніту бажанню послужити рідному слову прагненню поставити його на сторожі оспівати найтон...ші риси україн...с...кого народу його бездонну життєву красу.

Постат... Шевченка його справді подвижниц...ке життя гідні подиву пошани і вдячнос...ті. Зберегти образ Кобзаря для історії допомогли видатні діячі кул...тури наприклад І. Крамс...кой та І. Репін в портретах Шевченка.

С...огоді в ус...ому с...віті як атланти підносять...ся в небеса монументи на чест... Т. Г. Шевченка. Нині в світі існує понад чотириста пам'ятників україн...с...кому Кобзареві. Слава поета сягнула через океан. Прогресивна громадс...кість світу Канади і США Аргентини і Австралії Парижа і Палермо Нью-Йорка і Вашингтона спорудила монументи на чес... т...великого сина україн...с...кого народу Тараса Шевченка (*Український історичний календар / Упоряд. А. В. Денисенко, В. Д. Туркевич. – К. : Київ. нац. ун-т, 1995. – 387 с.*).

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть функцію знака м'якшення в українській літературній мові.
2. Сформулюйте основні правила вживання знака м'якшення в українській мові.
3. Сформулюйте основні правила, коли знак м'якшення в українській мові не вживається.
4. Які члени речення називаються однорідними?
5. Які члени речення можуть бути однорідними?
6. Назвіть граматичні засоби вираження однорідності.
7. Назвіть випадки, в яких між однорідними членами речення ставиться кома.
8. Назвіть випадки невживання коми між однорідними членами речення.
9. Уживання яких сполучників зумовлює обов'язковість (необов'язковість) розділових знаків у реченнях з однорідними членами?
10. Які пунктуаційні знаки можуть ставитися між однорідними членами речення?
11. Які характерні ознаки покладено в основу розрізнення однорідних та неоднорідних означень?

12. Наведіть приклади вживання коми між однорідними означеннями.
13. Які слова називають узагальнювальними?
14. Які розділові знаки ставляться у реченнях з узагальнювальними словами?

Методичні рекомендації до практичного заняття № 3

.....
.....

Завдання 2.

І. Порівняйте план практичного заняття, що міститься у попередньому завданні, з нижчеподаним планом. У межах якої лінгвістичної дисципліни студенти-філологи вивчають запропоновану тему? В якому семестрі?

Зіставте зміст навчальних дисциплін, у межах яких майбутні філологи вивчають указані теми. Як це впливає на вибір системи вправ і завдань та методів і прийомів опрацювання відповідних мовних одиниць? Сформулюйте мету практичного заняття на тему «Речення з однорідними членами». Заповніть рубрики «Студенти повинні знати», «Студенти повинні вміти» та «Запитання і завдання для самоконтролю». Доповніть список рекомендованої літератури тими джерелами, які, на вашу думку, відображають сучасний стан синтаксичної науки.

ІІ. Прокоментуйте завдання до практичного заняття. Пам'ятаючи, що запорукою результативного та ефективного навчання мови є поєднання лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного й культурологічного принципів, доберіть продуктивні методи і прийоми навчання синтаксису простого ускладненого речення («Речення з однорідними членами») та запропонуйте кілька завдань до цієї теми.

Практичне заняття № ...

Тема: Речення з однорідними членами

Контрольні питання:

1. Поняття про синтаксичне ускладнення речення.
2. Семантичне і формальне ускладнення простого речення.
3. Типи формального ускладнення простого речення (відокремлені члени, однорідні члени, речення із звертаннями, вставними та вставленими словами і словосполученнями).
4. Поняття про однорідність і однорідні члени речення.
5. Способи вираження однорідності.
6. Однорідні і неоднорідні означення.
7. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами.
8. Питання про граматичну природу речень з однорідними присудками.

Мета заняття:

Студенти повинні знати:

.....
.....
.....

Студенти повинні вміти:

.....
.....
.....

Рекомендована література

Основна література

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – С. 112–114; 129–134; 142–145.

Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1965. – Ч. 2. – С. 126–141.

Додаткова література

Загнітко А. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого і складного речення: теоретико-навчальний комплекс / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон. ДУ, 1994. – С. 42–45.

Кадомцева Л. О. Українська мова: синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. – К. : Вища шк., 1986. – С. 62–80.

Завдання:

1. Законспектувати:

* Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1976. – № 4. – С. 29–37.

* Кучеренко І. К. Речення з кількома присудками / І. К. Кучеренко // Мовознавство. – 1975. – № 5.

* Війтик О. М. Однорідні і неоднорідні означення / О. М. Війтик // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 3. – С. 58–62.

* Шульжук К. Ф. Вивчення ускладнених речень / К. Ф. Шульжук // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 6. – С. 50–58.

2. Виконати вправу 211 зі збірника вправ Кобилянської М. Ф., Гуйванюк Н. В. «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис» (К. : Вища шк., 1992. – С. 137).

Запитання і завдання для самоконтролю

1.
2.

Методичні рекомендації до практичного заняття № ...

Методичні рекомендації до практичного заняття №1

При підготовці до практичного заняття слід звернути увагу на те, що прийнято розрізняти *загально-дидактичні* принципи навчання (активності, свідомості, міцності знань; науковості, систематичності, послідовності, наступності, перспективності, доступності, наочності; зв'язку теорії з практикою, зв'язку навчання з життям, зв'язку навчання з вихованням) та *власне методичні* принципи (принципи, що формуються на основі закономірностей розвитку мовлення: (увага до матерії мови, фізичний розвиток органів мовлення, розуміння мовних значень і одночасний розвиток лексичних і граматичних навичок, оцінка виразності мовлення, розвиток мовного чуття, випереджальний розвиток усного мовлення, зіставлення писемної форми мовлення з усною); принципи *стратегічного* і *тактичного* (О. В. Дудников) *характеру*. Крім того, методисти називають ще такі принципи, як-от: вивчення мови в етнокультурному та етнолінгвістичних аспектах, взаємозв'язок у вивченні усіх мовних рівнів, функційно-стилістична спрямованість у вивченні мови, розвиток мовлення у світлі теорії мовленнєвої діяльності на рівні тексту, зв'язок вивчення мови з роботою з розвитку зв'язного мовлення, вивчення морфології на синтаксичній основі (див. джерело 31 в списку літератури).

Слід наголосити, що сучасна лінгводидактика ВШ поступово переглядає свої теоретичні позиції. Важливим завданням навчання української мови у ВНЗ є поєднання лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного та культурологічного принципів навчання. Поєднання цих принципів у навчально-виховному процесі – запорука результативного та ефективного навчання мови.

Нагадуємо, що під *методом навчання* розуміють спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених ВШ цілей. Методи навчання слід відрізняти від методів учіння. *Метод учіння* – спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, уміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в процесі виконання самостійної роботи. Педагогіка вищої школи традиційно серед методів навчання виділяє *словесні* (пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда, навчальна дискусія), *наочні* (ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження) та *практичні* (вправи, лабораторні та практичні роботи), а також *методи навчально-пізнавальної діяльності* (індукція, дедукція, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, конкретизація, виділення головного).

У дидактиці існують різні підходи щодо класифікації методів навчання: за джерелом передавання і характером сприймання інформації (словесні, наочні та практичні); за дидактичними завданнями (метод оволодіння знаннями, метод формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок); за характером пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі); за бінарною класифікацією виділяють методи викладання (інформаційно-повідомлювальний, пояснювальний, інструктивно-практичний, пояснювально-спонукальний) та методи учіння (виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий); за джерелом знань (виклад матеріалу, бесіда, спостереження над мовою, вправи, використання наочних посібників, робота з навчальною книгою, екскурсія).

Л. П. Федоренко виділяє: методи теоретичного вивчення мови (бесіда, повідомлення, лекція); методи теоретико-практичного вивчення мови і мовлення (робота з окремими мовними одиницями, їх форми: спостереження, розбір, диктант, реконструювання, конструювання); методи практичні (перекази, твори).

Ю. Бабанський виділяє три групи методів: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, інструктаж, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні і дослідні роботи); методи стимулювання навчальної діяльності (навчальна дискусія, забезпечення успіху в навчанні, пізнавальні ігри, створення ситуації інтересу у процесі викладання, створення ситуації новизни, опора на життєвий досвід студента, стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні); методи контролю і самоконтролю у навчанні (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка у навчанні).

Важливо розуміти, що у практиці навчання кожен метод застосовується не ізольовано, а в єдності з іншими методами і прийомами. Кожен метод реалізує основні функції навчання: навчальну, виховну, розвивальну.

Крім традиційних методів, на заняттях варто застосовувати й найновіші методи продуктивного навчання: *когнітивні* (метод емпатії (вживання), метод смислового бачення, метод символічного бачення, метод евристичних запитань, метод порівняння, метод конструювання понять, метод гіпотез); *креативні* (метод придумування, метод «Якби...», метод образного бачення, метод гіперболізації, метод аглютинації, метод «мізкового штурму», метод морфологічного ящика); *методи організації діяльності* (створення освітніх програм, самоорганізація навчання, взаєонавчання, метод рецензії, метод рефлексії, метод самооцінки).

Пріоритетними методами формування професійного становлення майбутнього філолога та його професійно-комунікативної компетентності в українській педагогіці визнано *активні* та *інтерактивні* методи навчання, з-поміж яких вирізняються: проблемні, частково-пошукові, дослідницькі та ін. Активні та інтерактивні методи навчання дають змогу студентам розглядати майбутню діяльність як систему, усі елементи якої взаємопов'язані й взаємозумовлені.

В основу *активних методів* покладено діалогічне спілкування як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. У процесі діалогу розвиваються комунікативні здібності, уміння розв'язувати проблеми колективно. До активних методів навчання також належать такі, як *метод проєктів, портфоліо, кейс-метод, ділова гра, розігрування ролей, аналіз конкретних ситуацій, активне програмове навчання, стажування* та ін.

Щодо успішності виконання першого та другого завдань, то слід наголосити на необхідності ознайомлення зі змістом відповідних лінгвістичних дисциплін, який зорієнтує у багатьох питаннях. Лише після цього давати відповіді на поставлені питання та виконувати запропоновані завдання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ

Завдання 1.

I. Здатність мовної особистості будувати і сприймати цілісні дискурси різних типів відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної та граматичної організації на макро- і мікрорівні та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних компонентів у лінгводидактиці прийнято називати дискурсивною компетенцією. Ознайомившись з працями О. Кучерявої, встановіть показники низького рівня сформованості дискурсивної компетенції філологів. З'ясуйте, які вправи пропонує дослідниця з метою формування вмінь здійснювати дискурсивний аналіз тексту. Запропонуйте кілька подібних вправ.

II. Ознайомтесь із поданими визначеннями дискурсу. Які із них є формальними, а які – функційними? Які з визначень можна об'єднати, виділивши спільні критерії характеристики дискурсу?

Дискурс – зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами (Н. Д. Арутюнова).

Дискурс – сукупність речень із замкнутою системою взаємозв'язків, або текст, який складається із комунікативних одиниць мови, поєднаних неперервним смисловим зв'язком (М. В. Сосаре).

Дискурс – також текст, але такий, що складається із комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більшій єдності, які перебувають у неперервному смисловому зв'язку, що дозволяє сприймати його як цілісне утворення (В. Г. Борботько).

Дискурс – текст разом з умовами його творення й сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача (Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів).

III. Які аспекти дискурсу (екстралінгвістичні, лінгвістичні, семантичні, когнітивні) відображені в образних висловлюваннях? Розкрийте їх сутність.

Дискурс – це мовлення, «занурене в життя» (Н. Д. Арутюнова).

Дискурс – це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості (накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я») (К. С. Серажим).

IV. Перед вами поставили мету – ознайомити з поняттям «дискурс» студентів-філологів і широку аудиторію читачів науково-популярного журналу. Скориставшись інформацією, представленою в методичних рекомендаціях до практичного заняття, побудуйте два тексти наукового дискурсу з урахуванням фактора адресанта – адресата: учений-педагог – студенти-філологи; учений-популяризатор – широке коло читачів.

ПАМ'ЯТАЙТЕ, що мінімальною одиницею педагогічного дискурсу вважають мовленнєвий акт, структура якого містить чотири різних за типом дії, кожна з яких виражає певну інтенцію (намір) того, хто говорить: дія власне вимови звуків; пропозиційна дія, тобто здійснення пропозиції – зв'язування використовуваних знаків з дійсністю та суб'єкта висловлювання з предикатом; ілюкутивна дія – вираження певного наміру, спрямованого на адресата (похвала, прохання, обіцянка тощо); перлюкутивна дія – вплив на адресата, що призводить до зміни поведінки останнього або його картини світу. Усі ці дії в сукупності складають мовленнєвий акт.

Ознайомлюючи уявного адресата з поняттям «дискурс», візьміть до уваги, що за інтенцією (наміром) мовця здійснюються і типологізацію мовленнєвих актів: репрезентативи (описування, представлення дійсності); директиви (спонукають до вчинків); комісиви (зобов'язувальні, такі, що покладають на мовця певні обов'язки); експресиви (такі, що служать для вираження оцінок, емоцій, опису суб'єктивної картини мовця); декларативи (ритуальні мовленнєві акти).

Завдання 2 Важливою формою навчання у ВНЗ, до якої залучаються студенти-старшокурсники, є спецкурс, метою якого є оволодіння вузькоспеціалізованими, новітніми знаннями з певної науки, формування актуальних для певної спеціалізації умінь і навичок, та спецсеминар – курс, що вивчається студентами в межах вищівської спеціалізації і передбачає оволодіння засобами професійної діяльності в обраній для спеціалізації галузі науки або практики. Проаналізувавши статті авторитетних лінгводидактів (вітчизняних або зарубіжних), назвіть актуальні сьогодні проблеми викладання дисциплін лінгвістичного циклу у ВНЗ. Який спецкурс або спецсеминар, на вашу думку, доцільно було б запропонувати старшокурсникам філологічного факультету? Обґрунтуйте свій вибір.

Методичні рекомендації до виконання самостійних завдань

Дослідниця О. І. Кучеренко вважає, що відповідно до сучасної концепції навчання мови слід перевагу надавати дискурсу, тому що, на відміну від тексту, дискурс включає екстралінгвістичні умови спілкування, що дозволяє співвідносити мовні засоби з конкретними сферами, ситуаціями, умовами і завданнями спілкування. Пам'ятайте, що основним в акті спілкування є не зміст тексту, а вираження та досягнення комунікативних завдань партнерів, а текст є засобом досягнення цих завдань. На відміну від тексту, дискурс є взірцем реалізації визначених комунікативних намірів у контексті конкретної комунікативної ситуації щодо партнера, представника іншої культури, вираженої певними мовними і немовними засобами. Таким чином, *дискурс* – це не тільки продукт мовленнєвої діяльності, а також й процес її творення, який визначається комунікативним контекстом та умовами спілкування. Вищевикладене дозволяє зробити висновок: студент не повинен зазубрювати тексти як взірці мовної реалізації, доцільніше створювати / сприймати дискурси, виходячи з комунікативної мети та ситуації спілкування.

У структурі дискурсу виділяють чотири рівні: *формально-змістовий* рівень з урахуванням двох смислових площин породження й інтерпретації і форм вербаліки та паравербаліки; *інтерактивний* (мотиваційно-прагматичний), що опосередкує комунікативну взаємодію адресанта й адресата із закладеними в їхній свідомості мотивами, цілями, стратегічними програмами й інтерпретантами; *онтологічний*, сформований ситуацією спілкування (місцем, часом, оточенням тощо), і *соціокультурний*, що залучає до комунікації соціальні та культурні параметри.

Таким чином, *дискурсивна компетенція* – здатність мовної особистості будувати і сприймати цілісні дискурси різних типів відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної та граматичної організації на макро- і мікрорівні та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних компонентів.

Рівень сформованості дискурсивної компетенції студентів філологічного факультету визначається такими критеріями: знання термінологічної бази дискурсології (інтенційність, ситуативність, мовностилістичне оформлення дискурсу, структурна і граматична організація дискурсу). Показником низького рівня сформованості дискурсивної компетенції філологів є: невідповідність дискурсу комунікативній меті і комунікативній ситуації, внаслідок чого виникає порушення стильової єдності тексту; неправильно обраний тип дискурсу; наявність елементів, характерних іншим типам дискурсів; недоречне використання засобів впливу на адресата; одноманітність засобів зв'язності; порушення послідовності викладу думок; недоречне використання комунікативних тактик і стратегій.

З метою формування вмінь здійснювати дискурсивний аналіз тексту студентам варто пропонувати інформаційно-рецептивні вправи (скеровані на засвоєння, поглиблення і розширення знань із дискурсивної лінгвістики) та аналітичні (скеровані на відтворення набутих знань, відпрацювання і закріплення окремих операцій дискурсивної діяльності).

Основним прийомом у процесі формування дискурсивної компетенції є *дискурсивний аналіз тексту* – це аналіз дискурсу з метою виявлення екстралінгвістичних, семантичних, когнітивних і мовленнєвих аспектів його формування, з'ясування функційної спрямованості і соціальної організації. *Мета дискурсивного аналізу тексту* – вироблення навичок комплексного аналізу екстралінгвістичних факторів породження і сприймання дискурсу як головної передумови розуміння соціально-психологічного простору, у якому виникає і функціонує дискурс як соціальне явище.

При укладанні вправ слід врахувати етапи формування дискурсивної компетенції: *когнітивно-збагачувальний* (забезпечує організацію засвоєння й осмислення концептуальних положень теорії тексту і дискурсу); *операційно-аналітичний* (робота з художньо-літературним типом дискурсу; відпрацювання умінь аналізувати комунікативну ситуацію, визначати комунікативну мету, жанр тексту; головним прийомом є дискурсивний аналіз художнього тексту); *комунікативно-дослідницький* (формування умінь розпізнавати і вживати ключові маркери різних типів дискурсів, будувати та сприймати цілісні дискурси з урахуванням комунікативного наміру і параметрів комунікативної ситуації; створення таких ситуацій, які б спонукали студентів до спілкування).

Завдання до вправ, що сприяють формуванню дискурсивної компетенції студентів, можуть бути сформульовані таким чином: *опишіть пресупозиції, пов'язані з дискурсом; визначте комунікативну мету автора; згрупуйте основні різновиди засобів зв'язності в тексті, лексичні і синтаксичні засоби відтворення художнього простору; простежте взаємозв'язок між лінгвістичними й екстралінгвістичними компонентами в дискурсі; порівняйте дискурси одного типу, але які різняться будовою, мовним оформленням; надайте тексту рис певного типу дискурсу, знайдіть невідповідності і виправити їх, відредагуйте текст, перебудуйте дискурс відповідно до комунікативної ситуації, урізноманітніть засоби зв'язності та ін.*

Лабораторне заняття № 1

Тема: Традиційні та новітні методи продуктивного навчання української мови у ВНЗ

Контрольні питання

1. Сучасні методологічні підходи до вивчення мови
2. Традиційні методи і прийоми навчання української мови.
3. Інтерактивні методи навчання як шлях до формування професійного становлення майбутнього філолога та його професійно-комунікативної компетентності.
4. Новітні методи продуктивного навчання мови.
5. Використання мережі Інтернет у навчальному процесі студентів-філологів.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С», 2004. – С. 47–52.
2. Біляев О. М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-метод. посіб. / О. М. Біляев. – К. : Генеза, 2005. – 179 с.
3. Бобохуджаев Ш. И. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования / Ш. И. Бобохуджаев, З. Ю. Юлдашев. – Ташкент, 2006. – 149 с.
4. Буднік А. Завдання проекту-вправи як підґрунтя для вдосконалення дискурсних умінь студентів філологічних спеціальностей. [Електроний ресурс] // А. Буднік. Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www.visnyk/50_2010_Budnik.pdf.
5. Буряк В. Формування у студентів критичного стилю мислення / В. Буряк // Вища школа. – 2007. – № 3. – С. 21–30.

6. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання / О. П. Буйницька. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2010. – 180 с.
7. Василенко М. Специфіка професійно-комунікативних умінь майбутніх фахівців з мови / М. Василенко // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 2. – С. 42–46.
8. Василенко М. Формування професійно-комунікативних умінь у студентів-філологів у межах курсу «Теорія та практика комунікації» / М. Василенко // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 3. – С. 46–50.
9. Вишневська К. Імітаційно-рольове навчання як процес підвищення комунікативної культури студентів економічної вищої школи / К. Вишневська // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Випуск 11. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – С. 211–216.
10. Голуб Н. Інтерактивні методи у навчанні риторики майбутніх вчителів / Н. Голуб // Українська мова та література в школі. – 2009. – № 2. – С. 36–44.
11. Голуб Н. Метод проектів у навчанні української мови / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 8. – С. 15–19.
12. Голуб Н. Моделювання як метод навчання у вищій школі / Н. Голуб // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. – № 5. – С. 66–72.
13. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія / О. М. Горошкіна. – Луганськ : Альма-матер, 2004.
14. Григоренко Е. В. Портфоліо в вузе : методические рекомендации по созданию и использованию / Е. В. Григоренко. – Томск: Томский государственный университет; НОЦ «Институт инноваций в образовании», 2007. – 64 с.
15. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
16. Інноваційні технології викладання української мови і літератури в школі і ВНЗ : проблеми та пошуки. – Житомир : Полісся, 2004. – 212 с.
17. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.П.Н., 2002. – 136 с.
18. Кардаш Л. В. Педагогічна практика студентів-філологів / Л. В. Кардаш, Л. М. Овсієнко, О. Д. Кулик. – Переяслав-Хмельницький : ФОП «Лукашевич», 2013. – 104 с.
19. Колосов П. Місце навчальної гри у методичній системі сучасної дидактики / П. Колосов // Рідна школа. – 2000. – № 11. – С. 65–66.
20. Кулакова Г. Проблеми підручника для вищої школи / Г. Кулакова // Освіта України. – 2001. – № 53.
21. Куликова З. М. Сучасні інноваційні технології у системі підготовки спеціаліста у Запорізькому державному університеті / З. М. Куликова, Т. М. Пересипкіна // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. – Вип. 34. – С. 200–207.
22. Ладыженская Т. А. Система упражнений по развитию связной речи / Т. А. Ладыженская // Совершенствование методов обучения русскому языку: сб. статей / Сост. А. Ю. Купалова. – Москва : Просвещение, 1981. – С. 43–47.
23. Манакова Л. М. Специфіка практичних, лабораторних і семінарських занять по методикі преподавания русского языка в вузе / Л. М. Манакова // Русский язык в школе. – 1990. – № 5.
24. Методика ігрових занять: навч. посіб. / П. М. Олійник, Р. Р. Балан, О. Ф. Вербило та ін.; За ред. П. М. Олійника. – К. : Вища школа, 1992. – 213 с.
25. Михайлов В. Н. Спецкурсы и спецсеминары по русскому языку в системе лингвистической подготовки студентов / В. Н. Михайлов // Проблемы высшей школы. – 1983. – Вип. 50.
26. Морозова Т. О. Погляд на освітні стандарти крізь призму компетентнісного підходу / Т. О. Морозова // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. НМЦ МОН України. – Вип. 46 : Болонський процес в Україні. – Ч. 2. – Т. О. Морозова. – К, 2005. – 200 с.
27. Новиков А. Методология игровой деятельности / А. Новиков. – М. : Издательство «Згвис», 2006. – 48 с.
28. Овсієнко Л. Методика навчання лінгвістики тексту в системі компетентнісної мовної освіти майбутніх учителів-словесників / Л. Овсієнко // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 2. – С. 27–32.
29. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі лінгвометодики вищої школи) / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 2. – С. 41–46.
30. Остапенко Н. Особливості технології дидактичної гри у системі підготовки магістрів-філологів ВШ / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 4. – С. 55–58.
31. Пидкасистый П., Хайдаров Ж. Технология игры в обучении и развитии / П. Пидкасистый, Ж. Хайдаров. – М., 1996. – 269 с.

32. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 66–72.

33. Пометун О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

34. Попова О. Ділова гра у роботі над мовленнєвою культурою студентів (до проблеми інтеграції курсів) / О. Попова // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 4. – С. 50–52.

35. Потапенко О. І. Лінгводидактика : навч. посіб. для студ. філолог. спец-ї ВНЗ / О. І. Потапенко, Л. П. Кожуховська, Т. І. Товкайло, Т. В. Чубань. – К. : Міленіум, 2005. – 401 с.

36. П'ятакова Г., Заячківська Н. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П'ятакова, Н. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55 с.

37. Руденко В. Професійно-комунікативні вміння як складники професійно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя-словесника / В. Руденко // Українська мова і література в школі. – 2012. – № 1. – С. 53–55.

38. Руденко В. Роль інтерактивних технологій навчання у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх філологів / В. Руденко // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 3. – С. 40–43.

39. Семенов О. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів / С. Семенов. – Глухів, 2002.

40. Симоненко Т. Реалізація у ВНЗ основних принципів навчання / Т. Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 8. – С. 53–55.

41. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта / О. Тищенко // Дивослово. – 2011. – № 12. – С. 35–39.

42. Тищенко О. Комунікативний аспект у навчанні / О. Тищенко // Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 30–33.

43. Трубочова Д. Шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів / Д. Трубочова // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 3. – С. 34–39.

44. Уліщенко В. Блогосфера як нове освітнє середовище / В. Уліщенко // Дивослово. – 2009. – № 6. – С. 11–15.

45. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

46. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Ужгород : ЗППО, 2007. – 364 с.

47. Щербань П. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / П. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.

48. Янчук Н. В. Актуальні проблеми викладання сучасної української літературної мови у вищих навчальних педагогічних закладах / Н. В. Янчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2004. – № 14. – С. 129–132.

49. Янчук Н. Роль ситуативно-творчих завдань у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників / Н. Янчук // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 2. – С. 54–57.

Студенти повинні знати:

- форми організації навчання мови у ВНЗ, їх структуру та методику проведення;
- вимоги кредитно-модульної системи організації навчального процесу до лекційних, практичних та лабораторних занять з мови у ВНЗ;
- структуру робочої програми навчальної дисципліни;
- традиційні та новітні методи навчальної мови у ВНЗ;
- суть методу навчальної гри, її функції та етапи;
- основні характеристики дискусії як інноваційної технології навчання.

Студенти повинні вміти:

- користуватися електронними освітніми ресурсами;
- користуватися типовою та робочою програмами навчальної дисципліни;
- укладати конспект (або його фрагмент) лекційного та практичного занять;
- послуговуватись дискусією як інноваційною технологією навчання;
- поєднувати дискусію як інтерактивну технологію з методом навчальної гри;
- обирати методи навчання відповідно до мети заняття та форми його проведення.

Завдання

Завдання 1. Дидактична гра-дискусія на тему «Вибір методів навчання при викладанні дисциплін лінгвістичного циклу у ВНЗ».

Метод навчальної гри – це система методичних прийомів, що побудована на моделюванні педагогічних ситуацій, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності випускників вищої школи і сприяє формуванню професійних умінь і навичок студентів шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності.

Мета методу навчальної гри – зробити кожного студента активним учасником навчально-методичного процесу, який разом з викладачем здійснює пошук способів розв'язання проблем, що вивчаються в системі лінгвістичних курсів.

I. Навчально-методична ситуація

Магістранти прослухали лекцію на тему «Ефективні методи навчання української мови у ВНЗ», під час якої вони з'ясували шляхи підвищення ефективності комунікативної діяльності студентів, ознайомилися з традиційними та новітніми методами і прийомами навчання української мови в умовах компетентнісного навчання, а також із інтерактивними технологіями навчання української мови та можливістю використання мережі Інтернет у навчальному процесі студентів-філологів.

На лабораторному занятті магістрантам пропонують у межах дисципліни «Сучасна українська літературна мова. Морфологія», яку вивчають студенти-філологи на III курсі, обрати конкретну тему («Морфологія. Частина мови та принципи їх класифікації») й запропонувати конспекти лекційного та практичного (семінарського) занять на цю тему.

Вирішення навчально-методичної ситуації передбачає дискусію «Вибір методів навчання при викладанні дисциплін лінгвістичного циклу у вищій школі».

Запитання та завдання для дискусії

Дискусія відбувається під керівництвом викладача або заздалегідь підготовленого студента академічної групи)

Блок А

1. З яких позицій слід виходити, здійснюючи вибір методів навчання для конкретного предмета лінгвістичного циклу?
2. Як впливає форма організації навчання на вибір методів і прийомів?
3. Які новітні методи вивчення мовного матеріалу вам відомі? Яким ви надали б перевагу у власній професійній діяльності? Чому?
4. Від яких традиційних методів навчання української мови ви не відмовилися б у власній професійній діяльності? Чому?
5. У чому полягає специфіка дискусії як методу навчання у вищій школі?
6. Які вимоги висувуються до системи запитань для результативної дискусії?
7. Якими критеріями, на ваш погляд, має керуватись викладач, обираючи дидактичну гру як метод навчання?
8. Чи впливатиме рівень сформованості комунікативних умінь і навичок у студентів академічної групи на вибір дискусії як методу навчання?

Блок Б

1. Якими основними поняттями оперує грамати́ка як розділ мовознавства? Що є об'єктом її вивчення?
2. Який розділ науки про мову вивчає лексико-граматичні класи слів?
3. Які критерії покладено в основу виділення лексико-граматичних класів слів? Які з-поміж них є основними?
4. Які підходи до виокремлення лексико-граматичних класів слів пропонують студентам-філологам у вишівських підручниках, посібниках та інших наукових джерелах?
5. З чим пов'язане існування традиційних та нетрадиційних класифікаційних схем лексико-граматичних класів слів?
6. Проаналізуйте, яка класифікація частин мови покладена в основу шкільного курсу морфології сучасної української літературної мови? Чим вона відрізняється від нетрадиційної класифікації частин мови, опрацювання якої пропонують студентам філологічного факультету? Чи впливають ці розбіжності на вибір методів і прийомів навчання мови, а також на систему вправ, пропонованих учням середньої школи та студентам-філологам?
7. Як позначилися розбіжності у підходах до виокремлення частин мови у шкільному курсі мови та вишівському на зміст шкільних підручників з мови та вишівських підручників з морфології? Чи є методично доцільними суттєві розбіжності у кваліфікації одних і тих мовних одиниць у шкільному курсі мови та у вишівському? Як пропонують подолати цю прірву відомі мовознавці та методисти? Як визначену проблему пропонуєте розв'язати ви?

8. Проаналізуйте систему вправ і завдань з означеної проблеми у шкільних підручниках з української мови та у збірниках вправ і завдань з української мови для студентів-філологів. Зробіть аргументовані висновки щодо позитивних моментів та методичних недоліків.

9. Як здійснити раціональний розподіл виучуваного з теми матеріалу під час лекційного викладу та під час опрацювання його на практичному чи семінарському занятті? Чи впливатиме форма організації навчання на вибір методів і прийомів?

Очікувані результати дискусії: у студентів має сформуватися чітка позиція щодо окресленої проблеми та шляхів її розв'язання, що дасть можливість поділити студентів на групи, кожна з яких отримає індивідуальне завдання, проте від кожної групи виступатиме один з її учасників.

II. Індивідуальні завдання

1. Укласти конспект лекції для студентів III курсу факультету української філології на тему «Морфологія. Частини мови та принципи їх класифікації»:

– ознайомитись з типовою програмою та робочою навчальною програмою дисципліни «Сучасна українська літературна мова. Морфологія»;

– ознайомитись з навчально-методичним комплексом дисципліни «Сучасна українська літературна мова. Морфологія»;

– проаналізувати зміст вишівських підручників щодо презентації цього матеріалу;

– визначитись щодо кола питань, які слід висвітлити під час такого лекційного заняття;

– визначитись щодо найадекватніших методів і прийомів опрацювання мовного матеріалу на такому лекційному занятті;

– укласти список основної та додаткової літератури, яка б відображала суть висвітлюваних проблем.

2. Укласти конспект практичного заняття (семінару) для студентів III курсу факультету української філології на тему «Морфологія. Частини мови та принципи їх класифікації»:

– укласти систему запитань для бесіди;

– ознайомитись із збірниками вправ і завдань;

– укласти систему вправ для практичного заняття;

– дібрати текстові матеріали для завдань;

– визначитись щодо найадекватніших методів і прийомів опрацювання мовного матеріалу на такому занятті.

III. Хід дидактичної гри

1. Поділити студентів на три групи.

2. Розподіл ролей:

перша група – готує фрагмент конспекту лекційного заняття на тему «Морфологія. Частини мови та принципи їх класифікації»;

друга група – готує фрагмент конспекту практичного (семінарського) заняття на тему «Морфологія. Частини мови та принципи їх класифікації»;

третья група – експерти (не більше трьох учасників).

3. Виконання індивідуальних завдань.

4. Презентація виконаних індивідуальних завдань (один учасник від групи).

5. Зауваження і пропозиції учасників експертної групи.

6. Відповіді учасників першої та другої груп на зауваження експертів.

7. Оцінка результатів дидактичної гри.

8. Викладач на лабораторному занятті визначає рівень знань і вмінь магістрантів та здійснює облік активності кожного учасника гри.

9. Підбиття підсумків та аналіз результатів гри.

10. Після завершення гри-дискусії викладач підбиває підсумки, дає оцінку методичним діям виконавців ролей, рецензентам, вносить необхідні корективи в послідовність етапів гри, коментує правильність вибору методів і прийомів навчання, оптимальних для проведення лекційного та практичного занять, пропонує магістрантам оцінити рівень підготовки своїх однокурсників та якість гри, а також поділитись думками щодо поліпшення підготовки і проведення дидактичних ігор у навчальному процесі. Після завершення обговорення викладач пропонує свій варіант проведення практичного заняття з теми, над якою працювали упродовж заняття.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ

Завдання 1. При підготовці до практичних та семінарських занять студенти-філологи можуть використовувати електронні підручники, словники, довідники, розміщені у мережі. Вони можуть користуватися електронними ресурсами бібліотек. Незважаючи на суперечливе ставлення вчених до використання мережі Інтернет у навчальному процесі, у ній з'являються освітні ресурси: український освітній портал <http://www.osvita.org.ua/>; Novamova.com.ua – українська мова в Інтернеті <http://www.novamova.com.ua/>; літературна пошукова система <http://www.ekniga.com.ua/>.

Укладіть перелік електронних підручників, словників, довідників та інших освітніх ресурсів з української мови, розміщених у мережі, які, на вашу думку, допомагають студентів-філологу краще орієнтуватися в інформаційному просторі.

Завдання 2. Уявіть, що вам потрібно підготувати матеріал для практичного заняття з лексикології для студентів-філологів. Доберіть лексеми, які є найчастотнішими у мережі, прокоментуйте їх значення та написання.

Зверніть увагу на слова типу: *бізнес-комунікатор, бізнес-клас, економ-готель, екс-вокаліст, мак-чикен, чизбургер, чипси, інтернет-комерція, веб-камера, веб-ресурс, копірайтинг, логін, модерація, онлайн-конференція* та ін.

Завдання 3. Скопіюйте кілька повідомлень з україномовного форуму або рекламних оголошень. Проаналізуйте особливості вживання сленгової лексики та просторіччя і запропонуйте свій «переклад» цих текстів літературною мовою.

Методичні рекомендації до лабораторного заняття № 1

З метою досягнення результативності лабораторного заняття найдоцільніше використати методи дискусії та дидактичної гри, які належать до сучасних методів навчання, що допомагають викладачеві активізувати пізнавальну діяльність майбутніх філологів як на лекційно-практичних заняттях, так і в організації контролю за самостійною роботою студентів.

Під час дидактичної гри слід врахувати кілька важливих положень. Як і будь-який метод навчання, дидактична гра виконує певні функції (навчальну, розвивальну, контрольну). Проте дидактичній грі притаманні, крім названих, ще й розважальна, комунікативна, виховна та стимулювальна функції. Реалізація у процесі навчання ВНЗ принципу рольової перспективи дає змогу подолати розрив між інформаційним та процесуальним аспектами навчання, посилити особистісно-діяльнісний характер професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

В ігровій діяльності діагностується професійна придатність майбутніх словесників, відбувається процес трансформації особистості молодого спеціаліста, розвитку його професійно значущих якостей.

Особливості технології дидактичної гри описала Наталія Остапенко [30].

У зв'язку із перебудовою освіти постає проблема активізації традиційних та впровадження нових методів навчання – активних, ознакою яких є висока розумова активність діяльності студентів, швидкість і логічність мислення, раціональність, тривала продуктивність, самостійність у прийнятті рішень, встановлення зворотних зв'язків між викладачем і студентом. Так, *принцип рольової перспективи* передбачає виконання кожним студентом складної і відповідальної ролі, яка моделює у вищій школі ситуації, максимально наближені до їхньої професійної діяльності.

Навчальна дискусія – це публічне обговорення важливого питання, яке передбачає обмін думками між студентами. Вона розвиває самостійне мислення, вміння обстоювати власні погляди, аналізувати й аргументувати твердження, критично оцінювати чужі і власні судження. Під час навчальної дискусії обговорюють наукові висновки, дані, що потребують підготовки за джерелами, які містять ширшу інформацію, ніж підручник. Дискусія спрямована не лише на засвоєння нових знань, а й на створення емоційно насиченої атмосфери, яка б сприяла глибокому проникненню в істину.

В. Руденко виокремлює такі *основні характеристики дискусії*: не внутрішній діалог, а зовнішній, відкритий; предметом дискусії не може бути другорядне, випадкове для окремої аудиторії питання, воно має бути проблемним, важливим у певній ситуації й водночас викликати неоднозначні думки і пропозиції; справжня дискусія – це не суперечка, не з'ясування стосунків, вона передбачає об'єктивне й доброзичливе обговорення питання з повагою як до своїх прихильників, так і до опонентів, з опорою на особистісно діалогічний стиль спілкування (тому за результатами дискусії не може бути переможців і переможених); дискусія як особлива технологія навчання включає конструктивність, тобто спрямованість на певний позитивний результат, на розв'язання спірного питання. Особливими *формами проведень дискусії* В. Руденко вважає «*круглий стіл*»; «*засідання експертної групи*»; «*форум*»; «*дебати*».

Дискусія як інтерактивна технологія найбільше впливає на формування професійно-комунікативної компетентності студента.

